

УДК 378.014:94(418)

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2020-2-4>**Нежива Ольга Миколаївна**

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри сучасних європейських мов

Київського національного торговельно-економічного університету

вул. Кіото 23, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Актуальність проблеми. Людська цивілізація вступає в еру «нової політики» через вплив глобалізації та віртуалізації на освітні системи, які на цей час стосуються людства. Завдяки розповсюдженню інформаційних та освітніх технологій змінюється характер усіх без винятку сфер життя. Світ став безпрецедентно нестійким, динамічним та непередбачуваним. У просторі існування людини відкриваються нові території ризику й невизначеності.

Метою дослідження є проведення всебічного аналізу та розгляду особливостей цивілізаційного процесу в глобалізованому світі.

Методи. У статті використані наукові публікації вітчизняних та зарубіжних мислителів з цих питань. У цьому дослідженні використовувались такі методи, як аналіз, синтез, узагальнення матеріалу.

Результати. Дослідження показує, що особливості цивілізаційного процесу визначаються головною тенденцією сучасної освітньої політики, а саме комерціалізацією всіх аспектів освіти та виховання, яка суттєво делегітимізує принцип рівного доступу до якісної освіти, що своєю чергою додатково актуалізує простори основних зацікавлених сторін – держави, комерційних структур та громадянського суспільства. Більшість дослідників і футурологів стверджують, що людина може незабаром стати заручником того, що вона створила. Ця криза посилюється кризою наукової картини світу, неприйняттям багатьох людей раціоналістичного світогляду, зростанням впевненості в магії, містиці та інших ірраціональних формах світового дослідження, що в кінцевому рахунку загрожує сучасній людській цивілізації. Комунікаційна єдність світу є наслідком глобалізації та інформаційно-комунікаційного вибуху, що своєю чергою змінює масштаб, якість і зміст життя пересічної людини, її соціальні зв'язки, її стиль мислення, потреби і цінності.

Висновки. Головною особливістю цивілізаційного процесу в глобалізованому світі є усвідомлення необхідності забезпечення плюралізму культур, а також створення сприятливих умов для їх рівноправного діалогу.

Ключові слова: цивілізаційний процес, глобалізація, людина, суспільство, світ.

Вступ. Одними із головних ознак, які визначають сучасний цивілізаційний процес, є глобалізація та інформаційна революція, що призводять до значного зростання взаємозалежності і вразливості світу людей. За рахунок розповсюдження інформаційно-освітніх технологій трансформується характер усіх без винятку сфер життя. Змінюється практично все: від геополітики до буденного існування. Світ став безпрецедентно нестійким, динамічним та непередбачуваним. У просторі існування людини відкриваються нові території ризику й невизначеності.

Більшість дослідників і футурологів стверджують, що людина може невдовзі стати заручницею того, що нею створено. Ця криза поглиблюється кризою наукової картини світу, відмовою багатьох людей від раціоналістичного світогляду, зростанням рівня довіри до магії, містики та інших ірраціональних форм освоєння світу, що зрештою ставить під загрозу сучасну людську цивілізацію як таку.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу та розгляду особливостей цивілізаційного процесу у глобалізованому світі.

Методи. У статті використано наукові публікації вітчизняних та зарубіжних мислителів із зазначених проблем. Під час дослідження були застосовані такі методи, як аналіз, синтез, узагальнення матеріалу.

Результати дослідження. Комунікаційна єдність світу є наслідком глобалізації та інформаційно-комунікаційного вибуху, що своєю чергою змінює масштаб, якість і зміст життя пересічної людини, її соціальних зв'язків, її стилю мислення, потреб і цінностей.

Як вказують дослідники, основою основ цивілізаційного буття людства є людина – суб'єкт власної життєдіяльності, або ж відчужений об'єкт життєдіяльності іншого – можновладця, власника. Зазвичай людину розглядають як найвищий ступінь живих організмів на землі. Головним критерієм цієї «вищості» вважався «розум». Враховуючи його продуктивну силу, відомий дослідник людини К. Ліней дав їй напрочуд точну і продуктивну назву – “*Homo sapiens*”. Практично всі дослідники погоджуються з думкою щодо унікальності й неповторності людини. Однак під час спроб предметного її визначення завжди напштовхувались на протиріччя, які часто зводили нанівець, здавалося б, досить продуктивні обґрунтування. Щодо цього в культурології і філософії існує безліч міфів, питання «у чому сутність людини і яка її природа?» залишається дискусійним навіть у наші дні [1, с. 12].

Для того, щоб зрозуміти сучасний стан, у якому опинилась цивілізація, варто звернутися до її минулого, тобто до історії філософії. Як слушно вказують українські дослідники, «поступ цивілізації останнім часом не обов'язково пов'язується із суспільним прогресом, дослідження останнього дотепер залишається однією з важливих проблем соціальної філософії. Насамперед ця проблема хвилювала мислителів, які досліджували суспільство у його висхідному розвитку» [1, с. 45]. Наприклад, античний філософ Т. Лукрецій Кар у п'ятій книзі твору «Про природу речей» (*De rerum natura*) значну увагу приділяє впливу людини на природу. Як відмічає дослідник А. Боу, «п'ята книга, що прославляє Епікура і заперечує участь богів у світовій історії, присвячена питанням про походження і розвиток світу і про його теперішній устрій <...> особлива увага приділяється розвитку Землі, яка, на думку Лукреція, поступово йде до виснаження, і періодів розвитку органічних істот разом з розвитком людської культури, починаючи від дикого стану людей до часів цивілізації» [2, с. 71].

У добу Нового часу важливий вклад у розуміння цивілізації як невпинного прогресу націй і самої людини вніс французький філософ і політичний діяч Ж. Кондорсе: «наші надії на майбутній стан людського роду можуть бути зведені до трьох важливих положень: знищення нерівності між націями, прогрес рівності між різними класами кожної, нарешті, дійсне вдосконалення людини» [6]. Ж. Кондорсе задається питанням: «Чи всі народи повинні якось наблизитися до стану цивілізації, якого досягли нації найбільш освічені, як французи і англо-американці?» [6, с. 21]. Вказуючи на причини сучасної для нього нерівності і несправедливості, Ж. Кондорсе після тривалого аналізу аргументів зупиняється на оптимістичні думці про відсутність меж прогресу цивілізації завдяки, передусім необмеженому прогресу людського розуму.

Як зазначають українські дослідники цивілізації, німецький історик культури Й. Гердер був прихильником ідеї прогресивного розвитку суспільства і бачив у вдосконаленні суспільних відносин прояв гуманізму як головної риси людської природи. Звернувшись до праці «Ідеї до філософії історії людства», ми знаходимо у Й. Гердер такі цікаві роздуми: «Хіба є на світі народ, абсолютно позбавлений культури? А яку невдачу зазнало б Провидіння в своїх починаннях, як би кожен індивід людського роду створений був для тієї культури, яку ми називаємо так і яка насправді є скоріше зніженість і безсилля? Немає нічого менш визначеного, ніж це слово – «культура», і немає нічого більш оманливого, як докладати його до цілих століть і народів» [4, с. 56].

Й. Гердер загалом вважає, що людство як цивілізація подібне окремій істоті: так само як індивід має періоди молодості і старості, так само і нації та все людство загалом. Філософ радить звернутися до ідеї розвитку людського духу, інакше людина буде схожою на тварину: «Як тварина, людина служить Землі і прив'язана до неї, як до своєї рідної оселі, але людина містить в собі насіння безсмертя, а тому повинна зростати в іншому саду. Людина може задовольнити свої тваринні потреби, і ті, хто задовольняється цим, відчувають себе на Землі дуже добре» [4].

Сучасний дослідник М. Мойсеєв слушно вказує, що з позиції універсального еволюціонізму (теорії самоорганізації) виокремлення формацій або цивілізацій грає важливу роль у впорядкуванні того грандіозного обсягу інформації, який нам дає вивчення конкретних істо-

ричних процесів. Але класифікація формацій і цивілізацій, вивчення їх особливостей не еквівалентні вивченню феномену розвитку людства, тобто його історії. Це лише певні ракурси, в яких вивчається історія. Зараз прийнято розрізняти цивілізації традиційні та техногенні. Такий розподіл не лише дуже умовний, але й кострубатий. Однак він має сенс, бо втілює певну інформацію, завдяки чому й може бути використаний як відправна позиція. Традиційними зазвичай прийнято називати ті цивілізації, де життєвий устрій орієнтований на відтворення власного способу життя як раз і назавжди даного. Для такої цивілізації саме він є основною цінністю [7].

Загалом, як ми бачимо, уявлення про сутність цивілізаційного процесу змінювались відповідно до історичних епох. М. Мойсеев справедливо вказує: «було б, звичайно, невірним стверджувати, що цивілізаційні парадигми залишаються незмінними (хоча вони і дуже консервативні): їх трансформація цікавить багато поколінь. Низка слов'янських племен ще на початку нинішнього тисячоліття прийняли католицизм, але й досі ці народи не повністю «увійшли до Європи». Країни, які виникли на їх підставі, так і залишилися частиною маргінального простору, який лежить між двома цивілізаціями. Європейцями зробилися хіба лише полабські слов'яни та жителі Померанії, котра повністю втратила свою слов'янську ідентичність і була асимільована німцями, так само як і угрофінські племена Центральної Росії були асимільовані росіянами. Ті й інші увійшли до складу нових етносів, вносячи до них, природно, певні риси власної загубленої культури» [7, с. 11].

Стосовно впливу цивілізаційного процесу на уявлення про освіту як соціальний інститут і освіченість людини як її важливу якість, то головним фактором, чому освітні політики різних раїн в останні десятиліття активно змінюються є, поза сумнівом, глобалізація, яка «... розглядається з двох боків: як історичне явище і феномен, і як закономірність розвитку суспільства. Фактори глобального масштабу не тільки скріплюють його окремі сегменти, але й здійснюють на нього перетворювальний вплив» [1, с. 29].

Одночасно із глобалізацією розгортаються і проекти так званої «регіоналізації», яка для Старого світу виявляється у формі «європеїзації». Історія розвитку ідеї наднаціонального об'єднання європейських країн розглянута в книзі українських дослідників С. Віднянського і А. Мартинова «Об'єднана Європа: Від мрії до реальності» [3]. У книзі подані політичні біографії п'ятнадцяти політичних діячів, які зробили значний вклад в історію європейської інтеграції. Своїм світоглядом і діяльністю у ХХ – та початку ХХІ ст. вони значно вплинули на створення та розвиток сучасної моделі об'єднаної та незалежної Європи [3]. Ідеї освітньо-культурного об'єднання європейських країн виникли ще в ХІХ столітті. 21 серпня 1849 року, виступаючи на відкритті Конгресу Світу в Парижі, авторитетний письменник В. Гюго прямо закликав до створення Сполучених штатів Європи: «...Скажу на закінчення, і нехай ця думка додасть нам мужності: людство не сьогодні вступило на цей великий шлях. У нашій стародавній Європі Англія зробила перший крок і своїм віковим прикладом сказала народам: «Ви вільні!» Другий крок зробила Франція, вона сказала народам: «Ви повновладні!» Зробимо ж тепер третій крок і всі разом – Франція, Англія, Бельгія, Німеччина, Італія, Європа, Америка – скажімо народам: «Ви – брати!» [9, с. 62].

Конкретні і обґрунтовані пропозиції стосовно заснування Сполучених Штатів Європи висунув австрійський філософ Р. Куденхове-Калерги в 1923 році у книзі «Пан-Європа» [5]. Через три роки він озвучив їх на першому Пан-європейському конгресі. Ідеї Р. Куденхове-Калерги вплинули на багатьох європейських політиків, зокрема, на Ж. Монне, помічника генерального секретаря Ліги Націй з 1919 року. Ж. Монне розвинув ідею Сполучених Штатів Європи в співпраці з американською Радою з міжнародних відносин. Це ж питання стояло на порядку денному «Круглого столу», групи Більдерберг і Тристоронньої комісії упродовж багатьох років, хоча до практичного рішення не призвело [5].

Згодом до ідеї Об'єднаної Європи звернувся державний діяч Великої Британії В. Черчилль. 15 лютого 1930 року в американському журналі *The Saturday Evening Post* у статті під назвою «Сполучені Штати Європи» він презентував своє бачення інтеграції країн Європи [9]. Одразу після війни він наголошував, що створення Сполучених Штатів Європи – це реальність май-

бутньої Європи. Зрозуміло, що цю об'єднану Європу В. Черчілль розглядав, скоріше, як певну противагу сталінському Радянському Союзу, а не як повноцінний поліетнічний соціум, який, власне, ще не був предметом повноцінного дискурсу політиків і науковців [9].

Натомість Конституція Сполучених Штатів Європи уперше була запропонована в маніфесті молодого італійського політика лівого толку А. Спінеллі (на честь якого зараз названа головна будівля Європарламенту у Брюсселі) в 1944 році. Він вважав, що Сполучені Штати Європи повинні формуватися поступово, одночасно з підготовкою народів Європи до ідеї співіснування в єдиному європейському домі з власною загальною конституцією. Ж. Монне підтримав цю ідею. Але він, як і більшість політиків, розумів її у суто економічному аспекті. На цій основі в 1957 році був підписаний Римський договір, що започаткував Європейський економічний союз.

Як пишуть дослідники, які спеціально займалися цією проблемою: «за три роки до створення Європейського економічного союзу, у 1954 році було підписано Європейську культурну конвенцію, в якій йшлося про те, що необхідно залучати громадян всіх країн до освоєння мов, вивчення історії та культури інших держав, а також культури, яка є спільною для них. Ідеї освітньо-культурного союзу європейських країн загалом та університетів зокрема одержали своє подальше існування у Великій Хартії університетів (Magna Charta Universitatum). Це був завершальний результат пропозиції Болонського університету, яка адресувалась всім найстарішим європейським університетам у 1986 році. Науковці та освітяни Європи з захопленням сприйняли ідею щодо Великої Хартії. Відтак, у 1987 році в італійському місті Болоні відбулася зустріч, у якій взяли участь 80 представників Європейських університетів. Крім того, на цьому заході було вибрано раду правління до складу якої входили 8 членів. Це були представники Ради Європи та керівники провідних європейських університетів, а саме: ректор Болонського Університету Фабіо Роверси Монако; ректор Університету Парижу, професор Жак Соопелс; ректор Університету Лювен, професор Роджер Діллеманс; ректор Університету Барселони, професор Джозеф Бріколь; професор Джузеппе Капуто; Президент Конференції Європейських Ректорів, професор Карміні Романци; Президент університетської комісії Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Проект Великої Хартії був розроблений у січні 1988 року в Барселоні, але його підписання відбулося у місті Болоні 18 вересня 1988 року в день відзначення 900-ї річниці Болонського університету, який є одним із найстаріших університетів Європи. Так, представники Болонського університету на святкуванні виступили з такою промовою: «Європа вже існує, її мешканці поділяють спільні інституції, до яких належать і університети, протягом століть. Університети є інтелектуальними центрами минулого та майбутнього, що мають спільні цілі та методологію здобуття знань, як практичних, так і теоретичних».

Саме цей процес, який вказав шлях до формування Великої Хартії, був найбільш вагомим. Хартія, яка не була представлена як політична влада, а розроблена у стінах університетів. Вона базується на основних цінностях традицій європейських університетських, а втім помагає зміцненню відносин між вищими навчальними закладами всьому світі, приєднуючись до процесів, які були вперше застосовані в ній неєвропейськими університетами. Суть Великої Хартії Університетів жодною мірою не була спрямована на уніфікацію освітніх систем та національних освітніх політик. Ніхто не заперечував досягнень партнерів і не піддавав сумнівам ефективність їх методів. Причиною об'єднання Університетів у Велику Хартію було бажання залучити до практики найкраще, що було досягнуто в освіті за довгі роки досліджень і досвіду. Об'єднання Університетів не поділяло їх на кращих або гірших, авторитетніших або ні, не примушувало к підпорядкуванню. Об'єднання було націлено насамперед на порівняння здобутків і можливість вибору найкращих методів і засобів впливу на підростаючі покоління.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що людська цивілізація входить в епоху «нової політики», зумовленої впливом глобалізації та віртуалізації на освітні системи усіх країн. Особливості цивілізаційного процесу визначають, що головним трендом сучасної освітньої політики є комерціалізація усіх аспектів навчання і виховання, який суттєво делегітимізує принцип

рівного доступу до якісної освіти, що своєю чергою додатково актуалізує пошук адекватних відповідей світового та національного освітніх просторів головними стейкхолдерами – державою, комерційними структурами та громадянським суспільством. Головною особливістю цивілізаційного процесу у глобалізованому світі є усвідомлення необхідності забезпечення плюралізму культур, а також створення сприятливих умов для їх рівноправного діалогу.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. *Українська регіональна цивілізація : земля і люди* / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко, О. Рафальський. Київ : «МП Леся», 2016. 647 с.
2. Боу А. Лукреций. О природе вещей. URL: <https://www.proza.ru/2012/06/02/680>
3. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. *Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу*. К., 2009. 376 с. URL: <ftp://tor.kpi.ua/pub/pavlov/Books/Ukrainika>.
4. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества. Москва : Издательство «Наука», 1977. 705 с. URL: <http://www.marsexx.ru/lit/gerder.html>.
5. Каленюк І. Рух Європи до суспільства знань, Болонський процес і Україна. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп.* / Ін-т вищої освіти Нац. акад. пед. наук України. Київ : Педагогічна преса, 2004. № 3. С. 22–28.
6. Кондорсе Жан Антуан Никола. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. Москва : Соцэкономгиз. 1936. URL: http://istmat.info/files/uploads/28689/condorcet_tableau-du-progres-de-raison-humaine.pdf.
7. Моисеев Н.Н. Современный антропогенез цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ. *Вопросы философии*. 1995. № 1. С. 7–11.
8. Nezhyva Olga. Future Ukrainian's Image: modern vision. *Philosophy & Cosmology*. 2015. (Vol. 14). Kyiv, 2015. Pp. 175–179.
9. Nezhyva Olga. Modernization of educational policy in the context of modern civilization processes. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, Kyiv, 2020. № 1 (9). С. 78–86. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-9-1-78-86>

References

1. Andrushchenko, V. (2016). Ukrainian regional civilization: land and people [Ukrainian regional civilization: land and people] / V. Andrushchenko, L. Gubersky, M. Mikhalchenko, O. Rafalsky. K: "MP Lesia" [in Ukrainian].
2. Bow A. Lucretius. O prirode veshchei. [About the nature of things]. Retrieved from: <https://www.proza.ru/2012/06/02/680> [in Russian].
3. Vidnyanskiy, S., (2009). Martinov A. Yu. O'dnana Europe: from the world to reality. Historical drawings about the father-father of the European Union. [United Europe: from dream to reality. Historical essays on the founding fathers of the European Union]. K. 376 p. Retrieved from: <ftp://tor.kpi.ua/pub/pavlov/Books/Ukrainika> [in Ukrainian].
4. Herder, I., (1977). Idei k filosofii istorii chelovechestva [Ideas for the philosophy of the history of mankind]. M.: Publishing house "Science". 705 p. Retrieved from: <http://www.marsexx.ru/lit/gerder.html> [in Russian].
5. Kalenyuk, I., (2004). Rukh Evropi before the suspension of knowledge, Bologna process and Ukraine [Europe's movement towards a knowledge society, the Bologna Process and Ukraine]. Vishta svita of Ukraine: theor. that science-method. chasopys. Kiev: Pedagogical press., №. 3. 22–28. [in Ukrainian].
6. Condorcet Jean Antoine Nicolas, (1936). Eskis istoricheskoi kartiny progressa chelovecheskogo razuma [Sketch of the historical picture of the progress of the human mind]. M. Sotsekonosgiz. Retrieved from: http://istmat.info/files/uploads/28689/condorcet_tableau-du-progres-de-raison-humaine.pdf [in Russian].
7. Moiseev, N. (1995). Sovremennyi antropogenes tsivilizatsionnye razlomy. Ekologo-politologicheskyyi analiz. [Modern anthropogenesis civilizational faults. Ecological and political analysis. Philosophy questions]. № 1. 7–11. [in Russian].
8. Nezhyva, O., (2015). Future Ukrainian's Image: modern vision. *Philosophy & Cosmology*. (Vol. 14). Kyiv. 175–179. [in English].

9. Nezhyva, O. (2020). Modernization of educational policy in the context of modern civilization processes. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, Kyiv. № 1 (9). 78-86. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-9-1-78-86> [in Ukrainian].

Nezhyva Olha Mykolaivna

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Modern European Languages
Kyiv National University of Trade and Economics
23 Kioto str., Kyiv, Ukraine

FEATURES OF THE CIVILIZATION PROCESS IN THE GLOBALIZED WORLD

Problem. *The human civilization is entering the era of «new politics», due to the impact of globalization and virtualization on the educational systems of all countries that currently concern humanity. Due to the spread of information and educational technologies, the character of all spheres of life without exception is being transformed.*

The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis and consideration of the features of the civilization process in a globalized world.

Methods. *Scientific publications of domestic and foreign thinkers on these issues are used in the article. Such methods as analysis, synthesis, generalization of the material were used in this study.*

Results. *The study also shows that the peculiarities of the civilization process are determined by the main trend of modern educational policy, which is the commercialization of all aspects of education and upbringing and which significantly delegitimizes the principle of equal access to quality education, which in turn further actualizes spaces by the main stakeholders - the state, commercial structures and civil society. Most researchers and futurists claim that man may soon become hostage to what he has created. This crisis is exacerbated by the crisis of the scientific picture of the world, the rejection of many people from the rationalist worldview, the growing confidence in magic, mysticism and other irrational forms of world exploration, which ultimately threatens modern human civilization.*

Conclusion. *Thus, the main feature of the civilization process in a globalized world is the awareness of the need to ensure the pluralism of cultures, as well as creating favorable conditions for their equal dialogue.*

Key words: *civilization process, globalization, person, society, world.*